

De Organización Regional Interamericana de Trabajadores in Bolivia in de jaren '60

*Magaly Rodríguez, wetenschappelijk medewerker bij het Centrum voor de
Interdisciplinaire Studie van Brussel, VUB*

*"Our awareness of the world and our capacity to deal intelligently with its
problems are shaped not only by the history we know, but what we do not know"*
M. Howard, 1991⁽¹⁾

*Bolivia is een land dat noch politieke noch economische stabiliteit kent.
De ontevredenheid bij grote lagen van de bevolking is dusdanig dat marginale
groeperingen steeds sterker worden. De regeringen doen geen inspanningen om de
structurele problemen van het land op te lossen. Ze doen enkel een beroep op
artificiële en tijdelijke maatregelen die ernstige crisissen moeten voorkomen.
Deze maatregelen worden vaak opgelegd door grootmachten als het Internationaal
Monetair Fonds, zonder rekening te houden met de historische realiteit, de context
en de specifieke maatschappelijke kenmerken van het land. Zo ook hield de
regionale inter-Amerikaanse organisatie van de ICFTU geen rekening met de
geschiedenis en de politieke en socio-economische aspecten van het Andesland.
De Boliviaanse arbeidersbeweging moest overtuigd worden van het 'sindicalismo
libre'. De ORIT-activiteiten om dit te bewerkstelligen en de reactie van de
Boliviaanse vakbonden, staan centraal in deze bijdrage.
In de loop van het jaar 2003 zal een vervolg van deze syndicale thematiek
gepubliceerd worden. Het artikel zal handelen over de introductie van het
'sindicalismo libre' in Ecuador en de rol die het syndicaal onderwijs, en meer
bepaald het American Institute for Free Labor Development', daarin gespeeld heeft.*

Indiaanse mijnwerker in Bolivië (Bolviacentrum Antwerpen)

Inleiding

Bolivia is weinig bekend in de wereld. Het Andesland werd overschaduwd door grotere historische gebeurtenissen in het westelijke halfrond. Zo heeft bijvoorbeeld de odyssee van Fidel Castro en zijn 'barbudos' in 1959 de Boliviaanse revolutie van 1952 overtroffen. Bolivia werd zo goed als verwaarloosd door wetenschappelijke onderzoekers. De Uruguayaanse schrijver Eduardo Galeano vertelt een tekenende anekdote uit de 19e eeuw. De Boliviaanse dictator Mariano Melgarejo had een glas 'chicha'⁽²⁾ aangeboden aan de Britse ambassadeur. Deze weigerde het echter te drinken. De Boliviaanse caudillo voelde zich beledigd en verplichtte de Brit enorme hoeveelheden gesmolten chocolade te drinken. Vervolgens werd de ambassadeur geridiculiseerd: hij moest rondrijden in de stad La Paz, achterstevoren gezeten op een ezel. Toen koningin Victoria dit hoorde, werd ze woedend. Ze vroeg onmiddellijk een wereldkaart, zette een kruis op Bolivia en zei: "*Bolivia bestaat niet*". In feite heeft Bolivia voor de rest van de wereld nooit bestaan, schrijft Galeano verder⁽³⁾.

De Boliviaanse 'rebelse mijnwerkers' zijn enigszins bekend, doch dikwijls worden ze afgeschilderd als primitieven die de 'orde van het land verstoorden' onder de invloed van linkse, 'extremistische' politici en syndicalisten. Er is echter weinig geweten over de historische ontwikkelingen van dat arme land, waarbij politieke en economische belangen primeerden op het welzijn - en soms op het leven - van grote lagen van de Boliviaanse bevolking.

De Verenigde Staten schonken wel voldoende aandacht aan dit Andesland, maar dan wel omdat ze zich zorgen maakten over de mogelijke radicalisering ervan. De armoede vormde volgens de Amerikanen een geschikte voedingsbodem voor communistische groeperingen, en dus een gevaar voor de VS-hegemonie in het westelijke halfrond. Daarom moest enerzijds de economische expansie gestimuleerd worden en anderzijds de arbeidersbeweging in 'goede banen' worden geleid.

De 'Organización Regional Interamericana de Trabajadores' (ORIT) is de regionale organisatie van de in 1949 opgerichte 'International Confederation of Free Trade Unions' (ICFTU). Ze werd in 1951 gesticht en stond vanaf haar ontstaan onder sterke invloed van de VS, en meer bepaald van de 'American Federation of Labor' (AFL)⁽⁴⁾. De ORIT maakte geen geheim van haar sterke anticommunistische houding - vooral na de Cubaanse revolutie - waardoor ze dikwijls beschouwd werd als absolute verdedigster van de Amerikaanse belangen en als instrument van het 'US State Department'. Hoe ze stond tegenover de linkse invloeden binnen de Boliviaanse arbeidersbeweging en hoe deze laatste reageerde, staat centraal in deze bijdrage.

De ORIT en het 'Sindicalismo Libre'

In de context van de groeiende Oost-Westtegenstellingen vanaf de tweede helft van de jaren '40 en onder de beslissende invloed van de Amerikaanse vakbonden werd de ideologie van het 'free trade unionism' het nieuwe doel van de westerse vakbonden. Deze verenigden zich in de ICFTU, die ervoor moest zorgen dat de nieuwe ideologie verspreid werd over de hele wereld. De vrije vakbeweging maakte een einde aan de oude concepten binnen de internationale arbeidersbeweging. Zo werd de centralisatie sterk ondermijnd door de oprichting van regionale structuren. In verschillende regio's van de wereld werden netwerken opgericht om een oplossing te vinden voor de problemen eigen aan die regio's. Dit initiatief werd sterk beïnvloed door de Amerikaanse vakbonden en het was ook bedoeld om het Europese overwicht in de internationale arbeidersbeweging te verzwakken.

Ook de klassenstrijd werd opzij geschoven. De 'vrije' vakbonden moesten samenwerken met 'democratische' regeringen en 'progressieve' werkgevers om de economische expansie van hun respectievelijke landen te bevorderen. Economische democratie, of meer bepaald kapitalisme, werd immers beschouwd als onafscheidbaar van politieke democratie. Vrije vakbonden stonden borg voor het voortbestaan van democratie en vrede. Ze moesten niet langer streven naar de omverwerping van het systeem. Dat systeem moest integendeel versterkt worden om weerstand te bieden aan de communistische dreiging.

De nieuwe ideologie had een grote impact op de Latijns-Amerikaanse arbeidersbeweging in de naoorlogse periode. Net als in Europa kenden de landen ten zuiden van de Río Grande een lange traditie van sterk gepolitiseerde vakbonden. De VS deden heel veel moeite om het Latijns-Amerikaanse vakbondswezen te beïnvloeden. De latino's moesten overtuigd worden van een soort apolitiek syndicalisme, ze moesten met andere woorden het Amerikaanse 'business unionism' inplanten in hun landen. Volgens de Amerikanen was er geen nood aan sociale revolutie. Deze zou totstandkomen door middel van economische expansie. Daarom moesten de Latijns-Amerikanen zich concentreren op economische kwesties.

Het was de taak van de ORIT de vrije-vakbewegingsideologie, het 'sindicalismo libre', te verspreiden over heel het continent en dus ook in Bolivia. Daar waren immers linkse syndicalisten actief die invloedrijk waren in het vakbondswezen en als potentieel gevaar beschouwd werden door Washington. Boliviaanse vakbondsleiders werden vanaf het ontstaan van de eerste syndicaten sterk beïnvloed door Europese ideologieën (anarcho-syndicalisme, socialisme, christen-democratie, fascisme enz.). Het werd tijd om een meer pro-Amerikaans vakbondswezen te ontwikkelen.

Op zich was de ORIT zeer zwak, wegens de zwakke organisatie van de Centraal- en Zuid-Amerikaanse vakbonden. Dankzij de financiële steun van voornamelijk de Amerikaanse en de Canadese vakbonden en van de ICFTU, en door de samenwerking met het in 1961 opgerichte 'American Institute for Free Labor Development' (AIFLD,

opgericht door de AFL-CIO) kon ze de Latijns-Amerikaanse vakbonden echter wel ondersteunen.

CIA-infiltratie in de ORIT heeft de vrije vakbeweging in staat gesteld haar activiteiten enorm uit te breiden in de jaren '60⁽⁵⁾. Als gevolg van de Cubaanse revolutie van 1959 ontstond er een anticommunistische hysterie. Onder de Kennedy-administratie probeerde Washington radicale revoluties te voorkomen door middel van een hulpprogramma - de 'Alliance for Progress' of 'ALPRO' zoals het in Latijns-Amerika werd genoemd - dat de zogenaamde vreedzame revolutie in de hand moest werken. Het programma beoogde economische en sociale vooruitgang voor landen van het westelijke halfrond. Bovendien werd het Latijns-Amerikaanse leger versterkt dankzij de technische hulp die het VS-hulpprogramma bood. Snel werd het duidelijk dat de wil om sociale hervorming te bewerkstelligen niet bestond onder de Latijns-Amerikaanse elites. De 'Alliance for Progress' werd één van de zoveelste economische hulpprogramma's van de VS voor hun zuidelijke buurlanden.

De ORIT moest ervoor zorgen dat de ALPRO bekend werd bij de arbeiders, zodat ze weg zouden blijven van het 'rode gevaar'. Samen met het AIFLD en via syndicaal onderwijs moesten de Latijns-Amerikaanse vakbonden onder Amerikaanse controle komen. Enorme hoeveelheden dollars werden uitgegeven aan de verspreiding van de vrije-vakbewegingsideologie. De activiteiten werden gecoördineerd in samenwerking met de lokale Amerikaanse ambassades, de ORIT en de beroepsinternationales ('International Trade Secretariats' of ITS's).

In zijn artikel over het AIFLD schrijft de Amerikaanse historicus Hobart Spalding dat het instituut het moeilijker had om zijn activiteiten te voeren in landen zoals Argentinië, waar een oude en goed georganiseerde arbeidersbeweging bestond. Tot in de jaren '90 slaagde ook de ORIT er niet in om belangrijke syndicale sectoren van Argentinië, Brazilië en Chili van haar ideologie te overtuigen⁽⁶⁾. Aangezien de Boliviaanse arbeidersbeweging eveneens tot de sterkste in Latijns-Amerika behoorde, wilde ik met mijn onderzoek nagaan of ze al dan niet overtuigd werd van de vrije-vakbewegingsideologie. Maar alvorens de ORIT-activiteiten in het Andesland te analyseren, is mijns inziens een kort overzicht van de syndicale evolutie in Bolivia noodzakelijk om de centrale thematiek van deze bijdrage beter te begrijpen.

Ontwikkeling van het Boliviaanse syndicalisme

Bolivia is een Spaanse kolonie geweest tot de eerste helft van de 19e eeuw. Met zijn natuurlijke rijkdommen droeg het land bij tot de verrijking van het moederland. Sedert de onafhankelijkheid in 1825 behoort Bolivia tot de groep van minder ontwikkelde landen in het Latijns-Amerikaanse continent. De indiaanse bevolking vormt een belangrijk deel van de samenleving. Deze groep is eeuwenlang onderdrukt geweest. Op het einde van de 19e eeuw trad het land in de wereldeconomie als exporteur van

primaire goederen, met tin als belangrijkste exportproduct. De enorme winsten die men uit deze producten haalde, kwamen echter niet ten goede aan de grote lagen van de lokale bevolking. Ze droegen alleen bij tot de verrijking van enkele leden van de elite en van buitenlandse investeerders.

Dankzij de ontwikkeling van de mijnindustrie ontstond in Bolivia vroeg in de 20e eeuw een 'moderne' arbeidersbeweging. Massa's indianen gingen - ofwel verplicht door de 'hacendados' ofwel vrijwillig - in de mijnen werken. Ze verenigden zich in arbeidersorganisaties om hun belangen te verdedigen. Hun onderhandelingspositie was door het arbeidsoverschot immers niet zo sterk.

Het industriële proletariaat ontwikkelde een sterk klassenbewustzijn. Ongeschoolde indianen die in de mijnen gingen werken waren immers geïsoleerd van de rest van de samenleving. Isolatie en analfabetisme zijn volgens Marino Regini en Everett Kassalow belangrijke factoren die aanleiding kunnen geven tot het ontstaan van een revolutionaire arbeidersbeweging⁽⁷⁾. Ook andere elementen zoals ziektes (silicose en tuberculose), gevaarlijke werkomstandigheden, het leven in barakken - moeder, vader, broers en zussen opeengepakt in zeer kleine ruimtes - het miserabele loon dat ze kregen in ruil voor de verrijking van de tinbaronnen én de samenwerking met sterke syndicale leiders, werkten de groei van een sterke en revolutionaire arbeidersbeweging in de hand. Boliviaanse (ongeschoolde) arbeiders en leden van de middenklasse kwamen daarenboven verbitterd uit de Chaco-oorlog (1932-1935) tussen Bolivia en Paraguay die zoveel slachtoffers had gekost⁽⁸⁾. Deze twee groepen verenigden zich om weerstand te bieden tegen de misbruiken van de politieke en economische krachten van het land. In tegenstelling tot andere Latijns-Amerikaanse landen trok de Boliviaanse elite zich terug uit de rechtstreekse controle van het politieke leven in het land. Leden van de middenklasse werden bij het politieke bestuur betrokken. Dit leidde tot de versterking van de Boliviaanse middenklasse die streefde naar de samenwerking met de laagste echelons - de meerderheid - van de bevolking om zelf de macht in handen te krijgen. Deze middensectoren droegen bij tot de verdere organisatie van de arbeiders. Hun vakbonden waren bijgevolg vrij snel goed georganiseerd en stonden sterk in vergelijking met die van andere Zuid-Amerikaanse landen.

In andere staten speelde de katholieke kerk ook een belangrijke rol in het vakbondswezen. De kerk in Bolivia was echter tamelijk zwak. Ze vormde dan ook geen rem op de ontwikkeling van sterke linkse arbeidersorganisaties.

Linkse partijen oefenden ook een sterke invloed uit op het Boliviaanse vakbondswezen. Deze partijen volgden vanaf de late jaren '30 de lijn van de Volksfrontpartijen. In hun strijd tegen het nazisme waren ze echter zelfs bereid samen te werken met conservatieve regeringen. Dit leidde tot een zware ontgoocheling bij de Boliviaanse arbeiders vermits hun eisen totaal ondergeschikt verklaard werden ten overstaan van het nazi-gevaar.

Het populisme bood een alternatief voor de communistische partij in Bolivia. Vanaf 1942 profileerde de 'Movimiento Nacionalista Revolucionario' (MNR) zich als de

Juan Lechín (l.) in gesprek met leiders van de mijnwerkersvakbond, 1963

verdedigster van de mijnwerkers. Ontgoochelde arbeiders zochten de steun van de 'emenerristas' (van MNR) in de middenklasse en vormden samen machtige vakbonden zoals in 1944 de 'Federación Sindical de Trabajadores Mineros de Bolivia' (FSTMB) en in 1952 de 'Central Obrera Boliviana' (COB). Dit onder de beslissende leiding van twee sterke en charismatische figuren, met name Victor Paz Estenssoro en Juan Lechín Oquendo.

De macht van de Central Obrera Boliviana

De samenwerking tussen midden- en lage klassen in Bolivia gaf aanleiding tot de MNR-revolutie⁽⁹⁾ van april 1952. Dit was een mijlpaal in de Latijns-Amerikaanse geschiedenis. Voornamelijk de laagste echelons van de bevolking (indiaanse arbeiders en boeren) zagen zich bevoordeeld door de revolutionaire maatregelen van toen. Ondanks het feit dat de Boliviaanse MNR-regering vrij snel (vanaf 1956) een proces van verrechtsing doormaakte, hadden de gebeurtenissen van 1952 een effect dat noch in Peru, noch in Ecuador⁽¹⁰⁾ bestond: de revolutie gaf een gevoel van waardigheid aan de indiaanse bevolking. De MNR-revolutie van 1952 was ook een uiterst belangrijk moment in de geschiedenis van de Boliviaanse arbeidersbeweging. Het vakbondswezen begon een doorslaggevende rol te spelen in het nationale gebeuren; vakbonden vormden de steunpilaar van het revolutionaire regime en in tegenstelling tot andere Andeslanden, schonken ze veel aandacht aan de indiaanse problematiek. Er ontwikkelde zich een relatie van wederzijdse controle en bescherming tussen de regering en de vakbonden. Deze relatie was heel hecht gedurende de eerste periode van de MNR-regering (1952-1956), maar raakte geleidelijk aan verstoord.

Onder de leiding van Juan Lechín - half indiaan, half Libanees - werd kort na de opstand, op 17 april 1952, een nieuwe vakbondscentrale opgericht, de 'Central Obrera Boliviana', "*the highest achievement [...] of the Bolivian labour movement*"⁽¹¹⁾. De COB werd de overkoepelende organisatie van alle vakbonden in Bolivia. De mijnwerkersvakbond (FSTMB) speelde daarin de belangrijkste rol. Hoewel de COB nauw verbonden was met de MNR, bleef de centrale haar zelfstandigheid bewaren ten opzichte van de partij. De COB eiste het recht op het land mee te regeren, waardoor de vakbonden de kans kregen om vier ministers te kiezen. Zo werd Lechín minister van Mijnen en Petroleum. Het uitvoerend comité van de COB bestond uit vertegenwoordigers van de marxistische partijen en van de MNR. De 'emenerrista' Juan Lechín - die eveneens met de trotskistische 'Partido Obrero Revolucionario' (POR) sympathiseerde - werd uitvoerend secretaris. Aanvankelijk oefenden de trotskisten een sterke invloed uit binnen de COB. Hun invloed begon echter te verminderen toen bleek dat de trotskistische verwachtingen niet overeenstemden met die van de 'emenerristas'; het trotskisme verdween evenwel niet volledig uit de arbeidersbeweging.

Tot 1957 kende de COB een periode van bloei. Lechín en de COB vertegenwoordig-

den de linkse vleugel van de MNR. Maar ondanks zijn discours "*Lechín was no Lenin, and during the heroic phase of the revolution [1952-1956] he fell under the spell of the MNR-'jefe' [president Paz Estenssoro]*"⁽¹²⁾. De liberale maatregelen van de volgende regering, die van Siles Suazo (1956-1960), kregen echter frontale oppositie van de COB en voornamelijk van Lechín. Het 'Plan de Estabilización' - dat voornamelijk door het International Monetary Fund (IMF) en Washington werd opgelegd - betekende immers een rechtstreekse aanval op de mijnwerkers en hun vakbonden. Het plan bevroor de lonen van de arbeiders, leidde tot een verhoging van de prijzen van consumptiegoederen en beperkte aanzienlijk het gezag van de vakbonden. Tijdens het tweede congres van de COB (10 juni 1957) uitten de vakbondsleiders hun ongenoegen ten opzichte van het stabiliseringsplan. Ze meenden dat het uiterst nadelig was voor de arbeiders en dat het alleen de Amerikaanse belangen diende. Ze besloten een algemene staking uit te roepen.

De staking kon echter niet plaatsvinden wegens de interne verdeeldheid van de COB. Er waren twee tegenovergestelde groepen: één concentreerde zich rond Lechín en de leden van de FSTMB in alliantie met trotskisten, een andere bestond uit stalinisten die president Siles steunden. Als gevolg van de afwijzing van de COB-eisen door het regime, besloot de vakbondscentrale te breken met de regering. Ze nam aanvankelijk een onafhankelijke positie in, maar vervolgens voerde ze openlijk oppositie. De rechtse politiek van Siles leidde in de mijnen tot de versterking van de positie van de trotskisten en van de communisten. De scheiding tussen de regering en de COB leidde uiteraard ook tot toenemende confrontaties, voornamelijk tussen de mijnwerkers en het leger dat zich aan het herstellen was van de '52-revolutie. De botsingen tussen de aanhangers van de Lechín-lijn en de regeringsgezinden werden ook steeds heviger.

De terugkeer van Paz Estenssoro naar het presidentschap in 1960 betekende ook de terugkeer van Lechín naar het kabinet als vice-president van de 'revolutionaire' regering. De arbeiders speelden echter niet meer dezelfde doorslaggevende rol als in de beginperiode van de MNR-regering. Paz Estenssoro steunde nu meer op de boerenbevolking. Dit bevrijdde de regering van haar afhankelijkheid van vooral de mijnwerkers. De invoering van het 'Plan Triangular' in 1961 wakkerde de tegenstrijdigheden aan tussen Paz Estenssoro en de syndicale beweging rond Lechín. Het plan betekende immers de herstructurering van de mijnindustrie die aanleiding zou geven tot massale ontslagen en een groeiende afhankelijkheid van buitenlandse krachten die het project zouden financieren. Het benodigde bedrag - ruim US \$ 37 miljoen - voor de reorganisatie van de mijnen, het onderzoek naar nieuwe ertslagen, de aankoop van nieuwe machinerie, enz. werd inderdaad beschikbaar gesteld door de VS, West-Duitse privé-ondernemingen en de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank⁽¹³⁾.

Lechín en zijn 'mineros rebeldes' voerden hoe langer hoe meer oppositie tegen het plan. Dit leverde hun echter grote moeilijkheden op met de regering, voornamelijk tijdens de dictatuurperiode tussen 1964 en 1969. Alleen tijdens een korte periode in de

regering van generaal Juan José Torres in 1970, hoopten Lechín en de COB op een terugkeer naar een toestand waarin ze opnieuw recht zouden hebben op normale syndicale activiteiten. Maar de militaire coup van generaal Hugo Banzer in 1971 maakte een einde aan deze korte periode van hoop.

De ORIT in Bolivia: een strijd tegen 'extremisten'

Bolivia heeft altijd een traditie van sterke, goed georganiseerde en radicale vakbonden gekend. De VS waren zich ervan bewust dat Bolivia zich veel radicaler opstelde dan andere Andeslanden als Peru of Ecuador. Washington beschouwde vooral de 'mineros' als een gevaar voor de Amerikaanse hegemonie. Al in de tweede helft van de jaren '40 (dus zelfs vóór de oprichting van de ORIT) werd een Amerikaanse gezant naar Bolivia gestuurd. Serafino Romualdi van de AFL moest orde op zaken stellen. Boliviaanse arbeiders moesten ervan overtuigd worden dat samenwerking met regering en werkgevers noodzakelijk was voor de economische ontwikkeling van het land. De economische expansie zou automatisch aanleiding geven tot sociale hervorming. Blijkbaar vergaten de Amerikanen dat Bolivia al een dergelijke economische groei had gekend (net vóór de Grote Depressie van de jaren '30 en tijdens de Tweede Wereldoorlog), maar dat die helemaal niet ten goede kwam aan grote lagen van de bevolking.

Arbeiders eisten een verbetering van hun levensstandaard, maar hierop werd gerepliceerd met bloedige repressie. Zo bijvoorbeeld in 1942, toen de tinprijzen sterk omhooggingen als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Ondanks de grote winsten die de mijnondernemingen maakten, weigerden de tinbaronnen op de eis tot loonsverhoging van de mijnwerkers in te gaan. De arbeiders gingen in staking. De arrestatie van de voornaamste vakbondsleiders lokte massale demonstraties uit. Op 21 december 1942 werd de opstand in bloed gesmoord. Het leger opende het vuur op 8000 mensen die verzameld waren in een rustige manifestatie. Tijdens de 'Masacre de Catavi' kwamen op zijn minst 800 mensen om. Het einde van de oorlog betekende een daling van de vraag naar strategische grondstoffen, waardoor strenge maatregelen moesten toegepast worden om de privé-ondernemingen te redden.

De gewelddadige onderdrukking van de arbeiders had echter het tegenovergestelde effect: ze werden steeds radicaler. Ze aanvaardden ook niet zo makkelijk het verzoeningsdiscours van de vrije vakbeweging. Het 'free trade unionism' pleitte immers voor de samenwerking met 'progressieve' regeringen en het privé-initiatief. Boliviaanse arbeiders beschouwden deze echter als onderdrukkers en allesbehalve progressief.

Ondanks de vroege inspanningen en het gebruik van grote financiële middelen slaagde de ORIT er niet in de machtige 'Central Obrera Boliviana' te overtuigen. De Boliviaanse vakbondsleider Juan Lechín was niet radicaal gekant tegen de internationale vrije vakbeweging. Maar toen hij in de vroege jaren '60 moest kiezen tussen de steun van de arbeiders en de samenwerking met president Paz Estenssoro (en bijgevolg met Washington en de

ORIT), koos Lechín voor zijn mijnwerkers. Dit kostte hem zware repressie en verbanning, maar hij bleef de leider van de 'mineros rebeldes'.

In feite werd Lechíns ideologie nooit echt duidelijk. Aanvankelijk sympathiseerde hij met de trotskisten, later neigde hij naar het centrum dat door 'el jefe emenerrista' Paz Estenssoro werd vertegenwoordigd. Lechín was ook niet radicaal anti-yankee, zoals de meeste trotskisten. Hij was echter voorzichtig genoeg om niet te veel toegevingen te doen aan de Amerikanen om zijn populariteit bij de arbeiders niet te verliezen. Mijns inziens kunnen wij Lechín beschouwen als een soort syndicale caudillo met populistische trekjes. Zijn grootste verdienste was zijn capaciteit om de eenheid van de Boliviaanse vakbondscentrale te bewaren. Slechts weinig Latijns-Amerikaanse syndicale (en politieke) leiders hebben dat kunnen verwezenlijken⁽¹⁴⁾.

Bolivia werd een doorn in het oog van de ORIT. ORIT-vertegenwoordigers reisden door heel het land op zoek naar 'vriendelijke' syndicalisten die konden bijdragen tot het oprichten van een nieuwe vakbondscentrale. Ze beseften immers dat de COB steeds radicaler werd en dat de meeste arbeiders trouw bleven aan Lechín. Heel wat Boliviaanse arbeiders stonden trouwens sympathiek tegenover het initiatief van de pro-Castro syndicalisten en de linkse 'Confederación de Trabajadores de América Latina' (CTAL) om een nieuwe 'neutrale' Latijns-Amerikaanse vakbondscentrale op te richten.

Binnen de COB waren er echter enkele syndicalisten die ontgoocheld waren door de linkse invloed bij de vakbondscentrale en bijgevolg bereid waren een nieuwe 'democratische' centrale in het leven te roepen. De ORIT was er zich wel van bewust dat zij niet de meerderheid vormde van de georganiseerde arbeiders in Bolivia. De oprichting van een nieuwe centrale kon alleen verwezenlijkt worden met de hulp van internationale organismen. De ORIT en de ICFTU moesten alle steun verlenen aan deze sectoren van de COB opdat een 'echte' vakbondscentrale tot stand zou kunnen komen. Op 5 december 1963 kwam de 'Central Obrera Boliviana de Unidad Revolucionaria' (COB-UR) tot stand. Ze werd gesticht door de aanhangers van president Paz Estenssoro en ORIT-gezinden om de invloed van de COB-'lechínista' te dwarsbomen. De nieuwe 'vrije en democratische' vakbondscentrale kon op volledige steun van de ORIT rekenen. De ORIT wist echter ook dat Lechín niet zo gemakkelijk de handdoek in de ring zou werpen. Hoogstwaarschijnlijk ging hij zelfs steun zoeken bij de 'ergste' (lees 'linkse') sectoren van het land om weerstand te bieden aan zijn vroegere partijgenoot Paz Estenssoro. De 'lechínistas' erkenden immers de nieuwe vakcentrale niet; ze beschouwden de COB-UR als een schijnorganisatie. Voor de ORIT was het absoluut noodzakelijk dat het eerste congres van de COB-UR snel georganiseerd zou worden. Alleen daardoor zou ze geconsolideerd en erkend worden als enige 'democratische' vakcentrale van het land. In samenwerking met verschillende beroepsinternationales werd ook een gemeenschappelijk fonds opgericht voor de financiering van een kortetermijnplan. In de vrije vakbeweging moest de nadruk gelegd worden op twee aspecten: syndicale organisatie en syndicaal onderwijs. De vrije syndicalisten moesten ervoor

zorgen dat zoveel mogelijk netwerken werden opgebouwd om de boodschap van de 'free trade union'-ideologie naar alle hoeken van het land te verspreiden. Op het vlak van syndicaal onderwijs werkte de ORIT nauw samen met het AIFLD. Zoals in de rest van het Latijns-Amerikaanse continent bood het AIFLD zijn steun in de vorm van onderwijsmateriaal, maar het nam ook een groot deel van de uitgaven voor zijn rekening.

Er werd speciale aandacht geschonken aan syndicale activiteiten in alle uithoeken van het land. In die regio's was het syndicalisme verwaarloosd, aldus de ORIT. De meeste vakbonden waren immers gecontroleerd door extremisten. Bijgevolg moesten de vrije syndicalisten zich inspannen voor de organisatie van regionale congressen die zouden bijdragen tot de erkenning van de COB-UR en zouden leiden tot het eerste nationaal congres. Daarna kon de COB-UR haar toetreding tot de ORIT overwegen.

Maar de ORIT boekte weinig successen. De meeste vakbonden bleven onder de controle van de 'lechinistas'. Ze waren hardnekkig gekant tegen het beleid van de regering van Paz Estenssoro en wilden de politiek van de oude COB blijven volgen.

Daarop begon de ORIT, in samenwerking met het AIFLD en de ITS's, aan een nog intensievere campagne voor syndicaal onderwijs. Overal in het land werden syndicale cursussen georganiseerd. De onderwerpen waren altijd dezelfde: collectieve onderhandelingen, syndicale organisatie, strijd tegen extremisten, de geschiedenis van de VS en hun democratische instellingen, de evolutie van de vrije internationale arbeidersbeweging, de voordelen van het Amerikaanse hulpprogramma ALPRO enz. Boliviaanse syndicalisten moesten bekeerd worden tot de 'enige' vorm van democratische arbeidersbeweging: het 'sindicalismo libre'.

Die campagne leidde tot relatief positieve resultaten. Syndicaal onderwijs gaf aanleiding tot het ontstaan van organisatorische comités voor departementale congressen. Er ontstonden zelfs nieuwe vakbonden, meestal in middenklasse-sectoren zoals handel, bankwezen, sociale zekerheid en onderwijs. De industriële arbeiders bleven echter trouw aan de oude COB van Lechín. Ze beschouwden de nieuwe vakcentrale als een instrument van het Amerikaanse imperialisme en bekritiseerden de inmenging van de VS en de internationale organisaties zoals de ORIT in de interne politieke en economische aangelegenheden.

Ondanks deze kritieken mochten de ORIT en andere internationale organisaties ongehinderd in het land blijven opereren. In augustus 1964 kwam er bovendien goed nieuws voor de 'vrije wereld': Bolivia verbrak zijn relaties met Cuba. De Cubaanse afgevaardigde in Bolivia beschuldigde de VS druk te hebben uitgeoefend op de Boliviaanse regering, maar dit werd door Washington ontkend.

De politieke situatie in Bolivia werd zeer kritiek. De presidentsverkiezingen vonden later op het jaar plaats en het was zo goed als zeker dat Lechín en Paz Estenssoro zich kandidaat zouden stellen. De consolidatie van de nieuwe vakbondscentrale was van vitaal belang om geen kansen te geven aan de 'extremisten', gegroepeerd rond Lechín. President Paz Estenssoro probeerde de macht van zijn tegenstanders te verzwakken

JOSÉ CRUZ ACHACHALLA

(Mijnwerker, Bolivië)

Jawel, señor, José Cruz Achachalla,
uit de sierra de Granito, ten zuiden van Oruro.

Daar moet nog mijn moeder
Rosalía wonen:

ze werkt er voor een paar heren,
daar doet ze dus de was.

We hebben honger geleden, kapitein,
en elke dag sloegen ze
mijn arme moeder met een knuppel.

Daarom ben ik mijnwerker geworden.

Ik ben gevlucht voor de hoge sierra's,
met een blaadje coca, señor,

een paar takken op mijn hoofd
en maar lopen, lopen, lopen. De gieren

achtervolgden me vanuit de hemel,

en ik dacht: ze zijn beter

dan die blanke heren uit Oruro,

en zo heb ik het terrein

van de mijnen bereikt.

Dat is nu al

veertig jaar geleden, ik was in die tijd

een uitgehongerde jongen. De mijnwerkers

namen me op. Ik werd leerjongen

en in de duistere galerijen,

met al mijn nagels de aarde krabbend,
oogste ik het verborgen tin.

Ik weet niet waarheen noch waarom
de zilveren staven vertrekken:

we leefden slecht, de huizen verkrot,
en de honger, eens te meer, señor,

en als

we samenkwamen, kapitein,
voor een peso loonsverhoging,

sloegen ons de rode wind,

de stok, het vuur, de politie,

en nu sta ik hier, kapitein,

ontslagen, zonder werk,

zeg me eens waar ik naartoe kan,

niemand kent me nog in Oruro,

ik ben zo oud als de stenen,

ik kan de bergen niet meer over trekken,

en wat zou ik langs de wegen gaan doen,

hier ter plekke blijf ik nu,

dat ze me maar ingraven in het tin,

alleen het tin kent me.

José Cruz Achachalla, jawel,

je hoeft je voeten niet meer te verzetten,

tot hier ben je geraakt, tot hier,

Achachalla, tot hier ben je geraakt.

om zijn kandidatuur voor de presidentiële verkiezingen van 1964 te verzekeren. Aangezien hij zowel rechts als links vijanden had gemaakt, zocht hij de steun van de boerenbevolking en het leger. Bovendien had de Boliviaanse president zijn Amerikaanse collega Kennedy bezocht juist vóór deze vermoord werd. Uit dit bezoek concludeerde Paz Estenssoro dat de VS hem steunden in zijn herverkiezingsplannen. En hij had gelijk. Washington vertrouwde Lechín immers niet. De Amerikanen en Paz Estenssoro konden zich echter niet bevrijden van de COB-leider. Lechín stelde zich immers kandidaat met de steun van de COB en zijn eigen partij, de 'Partido Revolucionario de la Izquierda Nacional' (PRIN).

Paz Estenssoro stond voor een ernstig probleem bij de keuze van zijn vice-president. Hij stond onder druk van de Amerikaanse ambassadeur en van het leger. De keuze viel uiteindelijk op generaal René Barrientos, een jonge militair, aanhanger van de MNR, populair bij de boerenbevolking en erg goed aangeschreven in Washington. Barrientos had trouwens een militaire opleiding gevolgd in Panama en Texas en onderhield nauwe relaties met de Amerikaanse attaché in Bolivia.

Geruchten deden de ronde dat de verkiezingen op frauduleuze wijze zouden gebeuren. Het feit dat president Paz Estenssoro de grondwet had laten veranderen ten voordele van zijn eigen kandidatuur, was al een doorn in het oog van zijn tegenstanders. Als teken van protest trok de oppositie haar kandidaat terug, waardoor Paz Estenssoro de enige kandidaat bleef, "*turning the poll into a 'yes' or 'no' vote for the president*"⁽¹⁵⁾. Paz Estenssoro won de verkiezingen en Lechín en andere ex-'emeneristas' kantten zich nog meer tegen zijn regime.

Intussen onthield de ORIT-afgevaardigde in Bolivia zich van commentaar over de politieke crisis die het land doormaakte. In zijn verslag schreef hij dat Lechín in honderstaking was, maar dat dit niets zou veranderen aan de verkiezingsresultaten, noch aan de politiek van de MNR-regering. De inter-Amerikaanse organisatie kon bijgevolg geruïneerd zijn van de voortzetting van haar activiteiten in Bolivia. Zolang de 'extremisten' geen kans kregen om sleutelposities te bekleden in de regering, kon de ORIT immers zo goed als zeker zijn dat ze in het land mocht blijven⁽¹⁶⁾.

Het feit dat het Paz Estenssoro-regime vasthield aan een economisch beleid gefinancierd met buitenlands kapitaal, gaf aanleiding tot meer protest, voornamelijk van de mijnwerkers; de onrust breidde zich uit naar andere sectoren van het land. Zelfs de boerenbevolking die onvoorwaardelijke steun had verleend aan de vroegere Paz Estenssoro-administratie, kante zich in de zomer van 1964 tegen zijn regime. Demonstraties en stakingen braken uit op grote schaal. Paz Estenssoro repliceerde met gewelddadige repressie en kondigde op 21 september de staat van beleg af. Hij verklaarde dat er een complot tegen zijn regering gesmeed werd door de vijanden van de MNR-regering, onder andere door Lechín, in samenwerking met guerrillastrijders. Vele verdachten werden gevangengenomen. Lechín en andere politieke gevangenen werden naar Paraguay verbannen. De COB-leider verklaarde echter dat hij bleef vechten tegen het repressieve regime van Paz Estenssoro.

Deze werd steeds meer afhankelijk van de steun van het leger. Op hun beurt zagen de versterkte militairen de kans schoon om de macht in eigen handen te nemen. Ze kregen zelfs de steun van de oppositiepartijen van links en van rechts die een militaire coup beschouwden als de enige oplossing om Paz Estenssoro ten val te brengen. Ook Lechín en de COB steunden de militairen - onder andere vice-president Barrientos. Dit wordt ervaren als de grootste fout in Lechíns politieke carrière.

De eerste dagen van november organiseerden Barrientos en andere militairen een opstand tegen president Paz Estenssoro. Op 3 november was het zover. Het leger verzette zich en masse tegen Paz Estenssoro en op 4 november werd hij verplicht af te treden. De 'jefe emenerista' verliet het land en een militaire junta werd ingesteld⁽¹⁷⁾. Aangezien de militaire coup de zegen kreeg van verschillende sectoren van het land, vreesde de ORIT dat linkse politieke en sociale bewegingen de macht in handen zouden nemen. Al degenen die aan de afzetting van Paz Estenssoro hadden meegewerkt, hoopten deel uit te maken van de nieuwe regering. De 'lechinistas' riepen Juan Lechín uit tot presidentskandidaat van de republiek en de oude COB eiste linkse revolutionaire maatregelen van de nieuwe regering. Even leek het dat de COB van Lechín en de linkse partijen inderdaad de macht in eigen handen gingen nemen, maar de militairen beletten dit door generaal Barrientos als leider van de Boliviaanse junta te benoemen.

Het ORIT-secretariaat was zich wel bewust van het gevaar dat een dergelijke militaire coup met zich bracht. Zijn secretaris-generaal, Jáuregui, stelde in een persverklaring dat de vrije vakbeweging uiterst bezorgd was over de politieke ontwikkelingen in het land en dat de ORIT hoopte dat de militaire regering snel zou overgaan in een constitutioneel systeem ten voordele van de democratie⁽¹⁸⁾. De inter-Amerikaanse organisatie was echter meer bezorgd over het lot van de vakbonden die in handen van linkse 'extremisten' zouden vallen, dan over het gevaar van een rechtse militaire dictatuur. De militaire junta verleende dan wel geen steun aan de communistische syndicalisten, maar toch was de ORIT van mening dat de oude COB voldoende kansen kreeg om de vakbonden opnieuw onder haar controle te brengen. De ORIT zette dus haar 'missie' verder met de financiële steun van internationale organisaties zoals de beroepsinternationales, de ICFTU, de AFL-CIO en het AIFLD. 'Apolitiek syndicalisme' voorwendend beperkte de ORIT zich tot de syndicale ontwikkeling van het land. De vrije vakbeweging moest zich niet mengen in de Boliviaanse politieke kwesties⁽¹⁹⁾.

Intussen had het verwachte nationaal congres van de COB-UR nog steeds niet plaats gehad. Volgens de ORIT-vertegenwoordiger had dit te maken met de ondoelmatigheid van de leiders van de COB-UR. De COB-UR verkeerde natuurlijk in grote moeilijkheden. Ze was immers opgericht door de aanhangers van president Paz Estenssoro, die kritiek kregen uit alle hoeken van het land. Het niet plaatsgrijpen van het congres bleek echter niet alleen het gevolg van de ondoelmatigheid van de syndicale leiders of van economische moeilijkheden van de centrales. In een verslag van de nieuwe vakcentrale staat vermeld dat de uitvoerende secretaris van de COB-UR zelf de organisatie van het

nationale congres had belet. Hij had ondervonden dat de syndicale activiteiten van de vakbondscentrale zich alleen richtten op de organisatie van dat congres. Hij klaagde bovendien over de internationale inmenging in de interne aangelegenheden van de COB-UR. Meer bepaald beschuldigde hij de ORIT van dirigisme. De regionale organisatie wilde volgens hem te veel zelf de COB-UR-activiteiten regelen⁽²⁰⁾.

De COB-UR bestond uiteindelijk niet langer dan één jaar. Na november 1964 werd er nooit meer gesproken over de vakbondscentrale. Eigenlijk stelde ze niet veel voor. De ORIT beweerde op een bepaald ogenblik dat de COB-UR erin geslaagd was de meerderheid (80%) van de Boliviaanse syndicalisten onder haar controle te brengen. Dit lijkt mij een zware overdrijving. Het feit dat de COB-UR geen nationaal congres organiseerde, is volgens mij een bewijs van haar mislukking. Bovendien krijgt ze heel weinig aandacht in de wetenschappelijke literatuur en vele Bolivianen hebben nooit over haar bestaan gehoord. De meeste Latijns-Amerikaanse syndicalisten hebben alleen de COB van Lechín altijd erkend als de enige Boliviaanse vakbondscentrale.

De militaire dictatuur en de 'vrije en democratische' vakbonden

De militaire coup van november 1964 werd door Washington toegestaan. Hij was niet rechtstreeks tegen Paz Estenssoro gericht. De president 'emenerrista' had immers een proces van verrechtsing bewerkstelligd dat ook voordelig was voor de Amerikaanse belangen in Bolivia. Het probleem was dat rebelse arbeiders steeds meer weerstand boden aan de liberale economische maatregelen van Paz Estenssoro. Hoogstwaarschijnlijk ondervonden de VS dat hij niet in staat was de ontevreden massa's in toom te houden. Dit was echter absoluut noodzakelijk om de geëiste voorwaarden van Washington te aanvaarden. Om het land te redden van het faillissement moesten de arbeiders strenge liberale maatregelen accepteren (massale ontslagen, vermindering van sociale bijdragen, daling van de lonen, invoering van buitenlands kapitaal enz.). In de ogen van Washington kon dit alleen maar door de militairen gewaarborgd worden.

Toen generaal Barrientos aan de macht kwam, werden bijgevolg alleen de methoden doch niet de doelstellingen van het regime veranderd. Het liberale proces dat in 1956 was begonnen, werd gewoon voltooid door de caudillo. Om de indruk te wekken dat hij echt van plan was een ander beleid te voeren dan zijn voorganger, ontsloeg hij alle leden van de MNR-regering. De meeste 'emenerristas' vluchtten naar buurlanden uit vrees voor arrestatie. Verscheidene MNR-ministers en -aanhangers werden aangehouden. In het buitenland hield Barrientos wel de ambassadeurs van de Paz Estenssoro-administratie aan.

De AFL-CIO en de ICFTU eisten van Barrientos dat de vrije vakbeweging gerespecteerd zou worden volgens de bepalingen van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Verschillende afgevaardigden van de Amerikaanse vakbondscentrale en ITS's gingen persoonlijk naar Bolivia om de syndicale toestand te analyseren. De gezanten van de

vrije vakbeweging kwamen tot de conclusie dat de ORIT en de ITS's hun activiteiten moesten opvoeren. De contacten die vóór de coup bestonden moesten gehandhaafd blijven.

De militaire junta onder leiding van Barrientos gaf blijkbaar voldoende garanties aan de leden van de AFL-CIO en de beroepsinternationales. Vanaf december 1964 bleven immers internationale organisaties zoals de ORIT, het AIFLD en de ITS's ongestoord hun werk doen in Bolivia. Ze vermeerderden zelfs hun activiteiten (nieuwe syndicale kranten, radioprogramma's, meer syndicale opleiding, nieuwe vakbonden enz.). Ook de belofte van de junta om 'in de nabije toekomst' verkiezingen te organiseren, was voor de vrije vakbeweging een geruststellend feit. Maar de beste garantie voor de ORIT dat Bolivia niet te kampen had met een (extreem) links regime, was mijns inziens de samenstelling van de nieuwe regering. Het kabinet van Barrientos bestond immers alleen uit militairen. Er werd met andere woorden geen plaats gemaakt voor 'problematische' syndicale leiders ('lechinistas' wel te verstaan) in de nieuwe regering⁽²¹⁾.

De COB-UR was het geesteskind van de afgezette president Paz Estenssoro en onderhield nauwe relaties met de ORIT. Aangezien de junta beweerde dat ze een radicaal einde wilde maken aan de regering van Paz Estenssoro, moesten de leden van de COB-UR ook vrezen voor militaire vervolging. Dit was echter niet het geval. Twee dagen na de coup stuurden COB-UR-leden een brief naar de minister van Arbeid van de junta. Ze vermeldden niet de naam van de COB-UR en vroegen alleen bescherming van de nieuwe regering tegen de 'illegale bezetting' van hun lokalen door extremistische groepen. Verder deelden de 'democratische en vrije' syndicalisten aan de minister mee dat ze vertrouwen hadden in de 'Excelentísima Junta Militar'. Ze geloofden dat de militaire regering de syndicale vrijheid zou garanderen en weerstand zou bieden aan communistische leiders. Daarom ook wilden de ondergetekenden samenwerken met de militairen om de 'echte' belangen van de arbeiders te beschermen⁽²²⁾.

Na de afzetting van Paz Estenssoro 'vergeten' de COB-UR-leden de vakcentrale en zetten gewoonweg hun werk voort ten voordele van de vrije vakbeweging. Het waren dezelfde leden van de COB-UR die met de ORIT bleven samenwerken na de militaire coup van 1964 en gedurende het hele regime van Barrientos. De activiteiten werden gefinancierd door de ORIT, de AFL-CIO, het AIFLD en beroepsinternationales. Het plan was hetzelfde als vóór de militaire coup. Eerst moesten ze ervoor zorgen dat voldoende vrije vakbonden en federaties werden opgericht om vervolgens syndicale congressen per departement te organiseren. Dit moest uiteindelijk aanleiding geven tot een nationaal congres van een nieuwe vakbondscentrale.

Al gauw merkten de vertegenwoordigers van de vrije vakbeweging dat de militaire junta openstond voor de 'democratische principes' van de ORIT. De militairen hadden zelfs bescherming beloofd aan alle instellingen die met de inter-Amerikaanse organisatie samenwerkten. Leden van de vrije vakbeweging onderhielden bovendien nauwe relaties met naaste medewerkers van Barrientos.

Er ontstonden vooral nieuwe vakbonden en federaties in de dienstensector. Dit had hoogstwaarschijnlijk te maken met het relatieve economische herstel dat het land kende dankzij de buitenlandse investeringen. De hulpprogramma's redden immers het land van het economische faillissement. Zoals in de rest van Latijns-Amerika, zagen de midden- en hogere klassen zich bevoorreed door de buitenlandse financiering en de uitbreiding van de economische activiteiten. Ze streefden bijgevolg naar de uitbreiding ervan door middel van een veel minder strijdlustige arbeidersbeweging. De integratie binnen het kapitalistische systeem en de samenwerking met het privé-initiatief moesten bijdragen tot de algemene ontwikkeling van het land⁽²³⁾.

Maar in tegenstelling tot de middensectoren en de vrije vakbeweging, waren de industriële arbeiders helemaal niet tevreden over Barrientos. Aanvankelijk hadden Lechín en de COB gehoopt dat ze de macht in eigen handen zouden nemen. Ze vergisten zich echter, want het 'entreguista'-regime van Barrientos was niet van plan de macht te delen met de syndicale leiders van de COB. Barrientos wist immers goed genoeg dat Lechín en zijn mijnwerkers een doorn in het oog van Washington waren. Hij wilde zijn post als leider van de militaire junta niet riskeren door de VS te ergeren. Hij moest zich losmaken van Lechín en de mijnwerkers. Geleidelijk aan begonnen ze immers oppositie te voeren tegen zijn regime en dit breidde zich uit naar andere sectoren van de arbeidersbeweging. Bovendien was de oppositie zo sterk dat Barrientos wist dat ze bij verkiezingen gegarandeerd de steun van grote delen van de bevolking zou krijgen.

Tussen november 1964 en mei 1965 onthield de militaire regering van Barrientos zich van iedere actie om de macht van de mijnwerkers te breken. In mei 1965 kwam er echter een eerste botsing tussen Barrientos en de mijnwerkers. Dit was het gevolg van de plannen van de regering om de mijnen te reorganiseren. Tijdens de traditionele 1 mei-demonstraties was de groeiende oppositie tegen het militaire regime overduidelijk. Lechín zelf werd gearresteerd en naar Paraguay verbannen, op beschuldiging van dubbele nationaliteit en fraude. Hierdoor wilde de regering de mijnwerkers provoceren om eindelijk in te grijpen in de mijnen. Barrientos had immers zijn macht bij de boerenbevolking al geconsolideerd en de tijd werd nu rijp geacht om de mijnwerkers onder controle te krijgen. Als protest tegen de arrestatie en verbanning van Lechín brak in het hele land een algemene staking uit. De arbeiders eisten zijn terugkeer, loonsverhogingen en syndicale vrijheid. Het leger werd onmiddellijk ingezet en bij de botsingen met de militairen vonden honderden arbeiders de dood.

Op 25 mei werd een wapenstilstand gesloten. Alle belangrijke mijnvelden werden door het leger bezet. Mijnwerkersorganisaties werden ontbonden, vakbondsleiders ontslagen en minstens honderdvijftig van hen naar Argentinië verbannen. Gewone mijnwerkers werden massaal ontslagen en samen met linksgezinde journalisten en andere leiders moesten ze ook het land ontvluchten. De nieuwe voorzitter van de staatsonderneming COMIBOL kondigde een loonsverlaging af zagezegd om de mijnindustrie te redden. Voor vele arbeiders betekende dit een loonverlies van 40%, terwijl het defensiebudget in het algemeen fors omhoog ging. De lonen van buitenlandse

technici en militairen schoten de lucht in. Militairen kregen daarnaast andere voordelen zoals belastingverlaging en buitengewone machten in de mijnen⁽²⁴⁾.

De tragische gebeurtenissen van mei 1965 raakten bekend over de hele wereld. Barrientos had op brutale wijze de mijnwerkers en hun leiders onderdrukt onder het voorwendsel dat het om een communistische samenzwering ging die de nationale orde van Bolivia wilde verstoren. Boliviaanse vakbondsleiders deden een oproep tot solidariteit aan de internationale gemeenschap om het voorbeeld van de Argentijnse 'Confederación General del Trabajo' (CGT) te volgen. De CGT - geen lid van de ORIT - had onmiddellijk na de repressie van 1965 een klacht ingediend bij de Internationale Arbeidsorganisatie tegen de dictatuur van Barrientos. Ze klaagde over de schending van de mensenrechten en de afschaffing van de syndicale vrijheden in Bolivia.

De Boliviaanse syndicalisten in ballingschap vroegen aan de internationale gemeenschap de dictatuur van Barrientos niet te erkennen, noch de nieuwe vakbonden die door zijn regering werden gecreëerd. Ze vroegen alleen erkenning voor de COB van Lechín. De overige arbeidersorganisaties vertegenwoordigden immers niet de Boliviaanse arbeiders. Ze werden weliswaar gesteund door buitenlandse adviseurs, maar waren eigenlijk een louter instrument van de militaire dictatuur, aldus de Bolivianen. De term 'buitenlandse adviseurs' verwees duidelijk naar de ORIT en andere internationale vrije instellingen die onder Barrientos ongehinderd hun syndicale activiteiten konden voortzetten.

Vanuit Argentinië richtten de socialisten zich ook tot de vrije vakbeweging om acties te ondernemen tegen de dictatuur in Bolivia. Maar er kwam geen reactie, noch van de ORIT, noch van de ICFTU. Er werden geen klachten ingediend tegen de militairen, evenmin werd de brutale repressie tegen de Boliviaanse arbeiders in de periodieke publicaties van de ORIT vermeld. Vele Latijns-Amerikaanse syndicalisten (meestal van de linkse CTAL en de christelijke 'Confederación Latinoamericana de Sindicatistas Cristianos', CLASC) en andere waarnemers uitten zware kritiek tegen de doodse stilte van de ORIT. Op haar beurt probeerde de regionale organisatie zich te beschermen onder het alibi van het zogenaamde apolitiek syndicalisme. Het *Noticiero Obrero Interamericano* - het tweewekelijkse tijdschrift van de ORIT - stond wel vol met aanklachten tegen het 'terreurregime' van Castro (voornamelijk gedurende de jaren '60). Ondanks de gewelddadige repressie en de strikte controle van de militaire junta bleven Boliviaanse arbeiders, voornamelijk de mijnwerkers, actie voeren tegen Barrientos. Overal werden clandestiene vakbonden georganiseerd om de militairen te bestrijden. En overal antwoordde de regering met luchtaanvallen en beschietingen. De ORIT besefte uiteraard ook dat het land aan de rand van een burgeroorlog stond, maar ze beschuldigde de 'extremisten' van deze gewelddadige situatie. De militaire junta had weliswaar extreme maatregelen genomen tegen de mijnwerkers, gaf de ORIT toe in een vergadering van de uitvoerende raad van maart 1966. Maar deze waren volgens de regionale organisatie noodzakelijk om een einde te stellen aan de anarchie die in de mijnen heerste.

De ICFTU was kennelijk niet goed op de hoogte van de toestand in Bolivia, dit ondanks de aandacht van de media voor de gebeurtenissen van mei 1965 en de klachten van Argentijnse en Boliviaanse politici en syndicalisten. Zo vroeg het ICFTU-secretariaat informatie aan de ORIT over de ontwikkelingen in Bolivia. Blijkbaar had de internationale centrale vernomen dat de christelijke arbeidersorganisatie in Latijns-Amerika, de CLASC, een klacht had ingediend bij de IAO tegen het Barrientos-regime. De ORIT antwoordde dat de klachten van de CLASC 'zoals gewoonlijk' een overdrijving waren van de christelijke vakbonden om de vrije vakbeweging in diskrediet te brengen. Ze vermeldde dat ze ondanks de politieke toestand in het land vrij kon bewegen en dat er niet meer moeilijkheden waren dan normaal⁽²⁵⁾.

Tegen januari 1966 was het Barrientos-regime zeker van de zo goed als volledige uitschakeling van de linkse oppositie. De generaal kondigde verkiezingen af tegen juli van hetzelfde jaar. Hij trok zich terug uit zijn post als leider van de junta om deel te kunnen nemen aan de verkiezingen. Tussen januari en juli 1966 voerde Barrientos een bombastische politieke campagne door heel het land. Hij won de verkiezingen met een ruime meerderheid. De oppositie sprak van fraude, hoewel sommige bronnen verklaarden dat de verkiezingen rustig waren verlopen en dat er niet zoveel geknoeid was. Volgens Whitehead was het voor Barrientos echter niet zo moeilijk de verkiezingen te winnen: *"With the Bolivian Left in disarray and with conventional party politics confined to a handful of the largest cities, it was not difficult for such a regime to win a 'clean' election to the satisfaction of pro-American foreign observers"*⁽²⁶⁾. Andere waarnemers beschouwden de nieuwe Boliviaanse regering van Barrientos eveneens als één van de zoveelste 'geconstitucionaliseerde dictaturen' van Latijns-Amerika.

De verkiezingen van 1966 legitimeerden de samenwerking van de ORIT met het Barrientos-regime. Ze voelde zich gerustgesteld om haar syndicale activiteiten verder uit te voeren in een land waar de 'democratie' hersteld was. Bijgevolg kregen de inter-Amerikaanse organisatie (= ORIT), AIFLD en dergelijke meer, vrije toegang tot de syndicale congressen van de Boliviaanse vakbonden, alsook de toestemming om activiteiten te organiseren in heel het land. Vertegenwoordigers van de ORIT, het AIFLD en de ITS's mochten alle bedrijven van het land bezoeken om de principes van de vrije vakbeweging te verspreiden.

Economische hulp van het AIFLD en de Amerikaanse ambassade aan Boliviaanse syndicalisten werd dikwijls gekanaliseerd via de ORIT. De regionale organisatie beweerde dat ze zelf over niet zoveel economische middelen beschikte, maar ze kon altijd hulp vragen aan 'bevriende entiteiten'. Boliviaanse vrije syndicalisten kregen niet alleen hulp in cash, maar ook kantoormateriaal, technische hulp, syndicale beurzen enz. Vergaderingen met syndicale leiders werden bovendien dikwijls gehouden in het huis van de Amerikaanse labor-attaché. Ook de Boliviaanse minister van Arbeid verleende enorme steun aan de vrije vakbeweging. Zo konden Boliviaanse syndicalisten door al deze hulp de 'voordelen' inzien van een verzoenende arbeidersbeweging (cf. 'business unionism').

igüaldad [♂]_♀

para cambiar la realidad del mundo sindical

8 DE MARZO
DIA INTERNACIONAL
DE LA MUJER TRABAJADORA 1994

CIOSEA CONSIDERACION INTERNACIONAL DE ORGANIZACIONES SINDICALES LUNES
ORIT ORGANIZACION REGIONAL INTERSINDICAL DE TRABAJADORAS

Affiche van de ORIT, 1994

De ORIT bleef ijverig werken voor de reorganisatie van de Boliviaanse arbeidersbeweging. Ze wilde resoluut een nieuwe vakbondscentrale oprichten. Maar deze kwam niet tot stand. Hoogstwaarschijnlijk droeg het herhaaldelijke stilzwijgen van de ORIT rond de gewelddadige onderdrukking door Barrientos bij tot het wantrouwen van de Bolivianen.

Barrientos' hoogtepunt situeerde zich in oktober 1967, toen hij erin slaagde de held van meerdere generaties, Ernesto 'Che' Guevara te elimineren. Na de dood van 'el Che' werd zijn regime hoe langer hoe onstabiel. Boliviaanse studenten wilden het voorbeeld van Guevara's guerrilla volgen en ontketenden hevige protesten tegen de caudillo. Schandalen over corruptie, smeergeld dat Barrientos van Gulf Oil zou ontvangen hebben in ruil voor privileges en de onthullingen van zijn minister van Binnenlandse Zaken over de infiltratie van de CIA in de hoogste echelons van zijn regime, droegen bij tot de groeiende oppositie tegen de Barrientos-regering. Ook binnen het leger groeide de oppositie.

De ORIT werd geïdentificeerd met het Barrientos-regime. Hoe scherper de kritieken tegen de generaal, hoe groter de kritieken tegen de regionale organisatie. Ze was zich hiervan bewust en besliste bijgevolg voorzichtiger te zijn in haar activiteiten. Bovendien kreeg ze heel wat kritiek van de christelijke arbeidersbeweging. De CLASC begon steeds meer actie te voeren in Bolivia en bekritiseerde de ORIT omdat ze een instrument was van het 'US State Department'. De CLASC was ook anticommunistisch, maar voor de verdediging van de arbeidersbelangen leek ze wel bereid met linkse syndicalisten samen te werken. De ORIT moest zich bijgevolg in een lokale krant publiekelijk verdedigen tegen de 'laster' van de CLASC. De kosten van deze publicatie werden gedekt door de labor-attaché van de Amerikaanse ambassade...⁽²⁷⁾

De ORIT probeerde de Boliviaanse arbeiders nog te overtuigen door zelf een klein beetje van houding te veranderen. Zo uitte bijvoorbeeld de ORIT-afgevaardigde, na een interview met de manager van een mijn, zijn bezorgdheid over de negatieve houding van het bedrijf ten opzichte van de arbeiders. In realiteit bleef de ORIT na Che's dood nauw samenwerken met de geconstitutionaliseerde dictatuur van Barrientos en won ze bijgevolg het vertrouwen van de Boliviaanse arbeiders niet. Een 'vrije en democratische' vakbondscentrale - naast de COB van Lechín - kwam nooit tot stand.

"Then, quite simply, in April 1969 [Barriento's] helicopter crashed and he was killed"⁽²⁸⁾. Er kwam een tijdelijk einde aan één van de gruwelijkste dictaturen in de Boliviaanse geschiedenis. Daarmee kwam echter ook een einde aan de vrijheid van handelen van de ORIT in het Bolivia van de jaren '60. Tussen 1969 en 1971 deden twee militairen een poging om de toestand in het land te normaliseren. Voornamelijk tijdens de regeerperiode van de hervormingsgezinde generaal Juan José Torres (1970-1971) hoopte de linkse Boliviaanse stroming op een ommekeer van het pro-Amerikaanse beleid van Barrientos. Deze korte periode van hoop betekende de terugkeer van de al bijna legendarische Juan Lechín. Voor de ORIT daarentegen waren dit moeilijke jaren.

Met de staatsgreep van 1971 die generaal Hugo Banzer aan de macht bracht, begon

opnieuw een periode van conservatieve regeringen die bijna ononderbroken tot 1982 duurde. De toenemende repressie van volksopstanden ging hand in hand met het toenemen van buitenlandse invloeden. De terugkeer naar de democratie in de jaren '80 betekende een nieuwe etappe in het Boliviaanse syndicalisme. Dit wil echter niet zeggen dat er een betere periode begon voor de arbeidersklasse. Weliswaar werd de arbeidersbeweging niet zo zwaar onderdrukt als voordien, maar in het neoliberalisme was er geen plaats voor de syndicale eisen. Bovendien was de arbeidersbeweging aanzienlijk verzwakt door de ineenstorting van de mijnindustrie in de jaren '80. Zoals in de rest van Latijns-Amerika zien de Boliviaanse vakbonden zich dus geconfronteerd met nieuwe problemen, waardoor ze noodzakelijkerwijs hun programma's moeten aanpassen om het hoofd te bieden aan de nieuwe sociale structuren en het globaliseringsproces.

De activiteiten van de ORIT in Bolivia vanaf de jaren '70 zijn nog niet onderzocht. Dit kan uiteraard een buitengewoon interessant startpunt zijn voor verder onderzoek, maar de bronnen in het ICFTU-archief te Amsterdam, gaan slechts tot 1973. De recentste originele documenten over de samenwerking tussen de Boliviaanse vakbonden en de ORIT bevinden zich hoogstwaarschijnlijk in de hoofdzetel van de regionale organisatie te Caracas. Ook het COB-archief in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis bevat alleen informatie over de periodes 1930-1953 en 1983-1991.

Slotbeschouwing

Het feit dat Washington zozeer de Boliviaanse mijnwerkers en hun leider Lechín wantrouwde, gaf aanleiding tot een verregaande Amerikaanse inmenging. Toen Bolivia vanaf de tweede helft van de jaren '50 een zware economische crisis doormaakte (door de daling van de export van grondstofproducten), profiteerden de VS ervan om hun invloed te doen gelden. De Boliviaanse regering had immers dringend nood aan economische hulp. Washington verklaarde zich bereid die hulp te verlenen. Dit betekende echter het einde van de revolutionaire maatregelen van 1952, waarbij de regering naar meer onafhankelijkheid streefde ten opzichte van 'el coloso del norte'. Bolivia moest zich neerleggen bij de strenge maatregelen die Washington en het IMF oplegden. Eén van de bepalingen was het onder controle brengen van de arbeiders. De macht van de vakbonden moest ingeperkt worden en voornamelijk de mijnwerkers moesten in toom gehouden worden. Op haar beurt moest de ORIT ervoor zorgen dat de Boliviaanse arbeiders zich niet zouden verzetten tegen de liberale maatregelen van de regering. Ze moesten ervan overtuigd worden dat dergelijke maatregelen bedoeld waren om het welzijn van het volk te bevorderen. De inmenging van de VS en internationale organisaties zoals de ORIT en het AIFLD was echter zo groot dat het tegenovergestelde effect ontstond. De economie van het land werd enigszins hersteld, maar het anti-yankee gevoel bij grote lagen van de bevolking werd met de dag sterker. Vooral de

mijnwerkers legden zich niet neer bij de bepalingen die ze beschouwden als een uiting van het Amerikaanse imperialisme. Ondanks de gewelddadige repressie van de regimes bleven ze dan ook oppositie voeren.

Lechín werd ook steeds radicaler. Hij was geen extreem-linkse militant en was zich bewust van de nood aan Amerikaanse economische hulp. Hij was trouwens niet gekant tegen de ALPRO, noch tegen het stabiliseringsplan van 1961. Washington en de vrije wereld vertrouwden hem echter niet. Na een gesprek met Lechín schreef bijvoorbeeld de Britse ambassadeur in Bolivia zijn bevindingen over de COB-leider:

"I was much impressed by Lechín. He is a tall, well built man, extremely handsome and courteous, but with nothing of the Latin-American, and much of the Arab. [...] At the same time, I should judge that in action, he would be ruthless and guided solely by his own interests: above all I am sure that his instincts are Arab, rather than Latin"⁽²⁹⁾.

Hij moest bijgevolg verdwijnen van het politieke toneel zodat hij niet de kans zou krijgen om president van de republiek te worden. De acties om de COB-leider te ondermijnen leidden tot de radicalisering van Lechín. Hij richtte zijn eigen partij op, zocht de steun van linkse radicalen binnen de COB en slaagde erin de steun van de arbeiders te behouden. Ze beschouwden hem als de enige leider van de Boliviaanse vakbondscentrale. Deze werd zwaar onderdrukt door het Barrientos-regime, terwijl internationale organisaties zoals de ORIT en het AIFLD zich vrij konden ontwikkelen in het land.

De ORIT concentreerde zich op de stedelijke middensectoren van de bevolking. Vakbonden uit de diensten- en handelssector zagen zich immers bevoordeeld door de economische ontwikkeling van hun land. Ze streefden bijgevolg naar het bekomen van zoveel mogelijk economische voordelen om zodoende de verdere ontwikkeling van het land te bevorderen. In een land als Bolivia, waar indianen en 'campesinos' zo'n belangrijk deel uitmaken van de bevolking, was het verwaarlozen van deze groepen een fundamentele fout.

De vraag blijft echter: wat zocht de ORIT in Bolivia? Was ze alleen een instrument van het 'US State Department' om de Amerikaanse belangen in Latijns-Amerika te beschermen of wilde ze ook de arbeiders verdedigen? De ORIT-'latino'-leiders beijverden zich wel voor de verdediging van Latijns-Amerikaanse arbeiders. Ze wilden hun welzijn en de vooruitgang van alle landen van het westelijk halfrond. Het probleem lag in de ORIT's overtuiging dat de economische expansie automatisch aanleiding zou geven tot sociale hervorming. Het geloof in het 'desarrollismo' leidde tot nauwe samenwerking met de VS. De noordelijke burens hadden immers een zeer hoge levensstandaard bereikt en werden ervaren als een voorbeeld van democratie. ORIT-leiders waren ervan overtuigd dat de samenwerking met de Amerikaanse vakbonden zou bijdragen tot de economische en sociale ontwikkeling van Latijns-Amerika. Het 'sindicalismo libre' moest ervoor zorgen dat storende elementen in de Latijns-Amerikaanse arbeidersbeweging op zijn minst behoorlijk afgeremd werden. Vooral communistische vakbondsleiders moesten ofwel bekeerd worden tot de vrije vakbeweging ofwel

belemmerd in hun activiteiten. Alle middelen werden daartoe aangewend. Het belangrijkste instrument was het syndicale onderwijs. Boliviaanse vakbondsleiders die sympathiek stonden tegenover de vrije vakbeweging, kregen studiebeurzen voor de syndicale opleidingen georganiseerd door het AIFLD in eigen land of in de VS. Anderen kregen studiebeurzen van de ORIT voor de universiteiten in Puerto Rico of een syndicale opleiding in Mexico. De programma's legden vooral de nadruk op syndicale strategieën zoals collectieve onderhandelingen, hoewel grote delen van de Boliviaanse arbeidersklasse amper konden lezen en schrijven. Met andere woorden, de voorwaarden voor efficiënte collectieve onderhandelingen bestonden er niet. Tijdens die syndicale opleidingen werd ook sterk de nadruk gelegd op hét model van democratie: de Verenigde Staten van Amerika. De Amerikaanse en Europese vakbonden werden vaak als voorbeeld gesteld van een moderne en vooruitstrevende arbeidersbeweging. Het contrast tussen het vrije democratische Westen en het onvrije ondemocratische Oosten werd uiteraard benadrukt. Paradoxaal genoeg werd er weinig aandacht geschonken aan bepaalde kwesties die eigenlijk de echte oorzaken waren (en zijn) van de Boliviaanse onderontwikkeling: discriminatie van indianen en vrouwen, analfabetisme, laag onderwijsniveau, slechte medische zorg, zeer lage lonen voor ongeschoolde arbeiders, hoge werkloosheid, corruptie, archaisch belastingstelsel enz.

Economische vooruitgang stond derhalve centraal in de ORIT-ideologie. Arbeiders mochten die niet in de weg staan. Daarom steunde de ORIT repressieve regimes zoals die van generaal Barrientos tijdens de jaren '60. Sterke regeringen werden immers als noodzakelijk beschouwd voor het onder controle houden van 'extremistische' elementen. Deze laatsten waren volgens de ORIT geïndoctrineerd door de USSR en Cuba en wilden alleen de orde verstoren. Ze moesten bijgevolg verzwakt worden, desnoods met geweld.

De ORIT had in se goede intenties. Maar ze was te afhankelijk van de Amerikaanse economische steun. Ze bestond trouwens quasi volledig dankzij de financiële bijdragen van de Amerikaanse vakbonden. Daardoor konden de Amerikanen de regionale organisatie voortdurend controleren en werd ze inderdaad een instrument van het 'US State Department'. Pas midden de jaren '70 begon de ORIT zich los te maken van de Amerikaanse invloed en zocht ze meer de steun bij Europese vakbonden.

Dit wil echter niet zeggen dat de ORIT helemaal niets verwezenlijkte in Latijns-Amerika. Het was echter wel zo dat ze in Bolivia zo goed als niets bereikte. Buiten de talloze cursussen, seminaries, congressen en symposia die ze organiseerde boekte de inter-Amerikaanse centrale er geen positieve resultaten. Boliviaanse arbeiders bleven sterk gepolitiseerd en vooral trouw aan hun vakbondscentrale. De COB van Lechín werd nooit lid van de ORIT. Integendeel, ze ontwikkelde een zeer nauwe relatie met de linkse arbeidersbeweging in Latijns-Amerika: de CTAL (vanaf 1964 'Congreso Permanente de Unidad Sindical de los Trabajadores de América Latina'). De COB werd zelfs lid van de 'World Federation of Trade Unions', wist een ICFTU-functionaris mij te vertellen, maar de exacte datum van toetreding kon ik niet verifiëren⁽³⁰⁾.

Het 'sindicalismo libre' of 'free trade unionism' consolideert zich in het Latijns-Amerikaanse continent. De retoriek van vrijheid en onafhankelijkheid wordt voortdurend herhaald. Paradoxaal genoeg worden landen als Bolivia, Ecuador en Peru met de dag afhankelijker van 'el coloso del norte'. De VS hebben altijd een reden gevonden om zich te mengen in de interne aangelegenheden van de Latijns-Amerikaanse landen. Tegenwoordig is de cocateelt en de strijd tegen het terrorisme het alibi van Washington om bijvoorbeeld een militaire basis te vestigen in de Ecuadoraanse stad Manta. (cf. Plan Colombia).

Politieke en economische onstabieleit, alsook sociale onrechtvaardigheid, zijn dé kenmerken van de Andeslanden. Ze zijn te sterk afhankelijk van de economische hulp van grootmachten als de VS en internationale organismen als het IMF. Om deze hulp te verkrijgen zijn ze verplicht strenge liberale maatregelen toe te passen. Dergelijke maatregelen benadelen echter de armsten onder de bevolking.

Arbeiders en hun vakbonden verkeren in ernstige moeilijkheden. Het neoliberale beleid, alsook de opkomst van nieuwe sociale bewegingen, verzwakt immers de arbeidersbeweging. De samenwerking tussen arbeiders en andere sectoren van de samenleving kan bevorderlijk zijn voor de versterking van het vakbondszwezen en voor de strijd tegen de nadelen van de globalisering. Internationale samenwerking kan zeker van nut zijn voor het oplossen van structurele problemen in minder ontwikkelde gebieden zoals Bolivia. Deze coöperatie moet echter meer realiseren dan louter socio-economische studies. Mijns inziens moet er ook meer aandacht geschonken worden aan de indiaanse gemeenschappen daar; ze vormen een belangrijk deel van de samenleving. Ze trekken steeds massaler naar de steden op zoek naar werk en komen in de zogenaamde informele sector terecht. Deze informele sector wordt steeds belangrijker voor de economie en kan bijgevolg niet verwaarloosd worden door de internationale arbeidersbeweging. Terecht concludeert Marcel van der Linden dat: "*If the [international trade union] movement aims to acquire true influence in the low- and middle-income countries, it will need to devise new strategies for these sectors*"⁽³¹⁾.

Grote delen van de Boliviaanse bevolking worden steeds radicaler door de onstabieleit van hun land. De jongste jaren is er tevens een ongekende exodus van voornamelijk arme Bolivianen, Ecuadoranen, Peruvianen en Argentijnen op zoek naar een beter bestaan in het buitenland. De arbeidersbeweging kan een grote rol spelen in de vorming van sterke banden tussen Latijns-Amerikaanse staten onderling, om het hoofd te bieden aan de hedendaagse problemen zoals de armoede, de sterke invloeden van wereldmachten, het gebrek aan een eigen industrie, het lage onderwijsniveau, het gebrekkig sociaal systeem en de discriminatie van raciale minderheden, vrouwen en homoseksuelen.

Deze bijdrage is een synthese van mijn licentiaatsverhandeling: *De samenwerking tussen de Organización Regional Interamericana de Trabajadores (ORIT) van de International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU) en de Andeslanden Bolivia en Ecuador tijdens de jaren 1960. Een*

vergelijkende studie. Brussel, VUB, 2001, 311p. Het onderzoek was gebaseerd op wetenschappelijke literatuur, enkele interviews en voornamelijk primaire bronnen (correspondentie, verslagen, krantenartikels, brochures enz.). Deze laatste zijn te vinden in het ICFTU-archief in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam. Wegens de grote hoeveelheid aan bronnenmateriaal, worden in deze bijdrage slechts enkele titels van wetenschappelijke werken en primaire bronnen genoemd. Wie meer gedetailleerde informatie wenst over deze thematiek kan de oorspronkelijke verhandeling raadplegen in Amsab, de VUB, het IISG of vzw Esmeraldas te Gent.

- (1) M. HOWARD. *The Lessons of History*. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 16. Geciteerd in: M. VAN DER LINDEN. *Het naderende einde van de vaderlandse geschiedenis en de toekomstige studie der sociale bewegingen*. IISG Amsterdam: Stichting Beheer 1156, 1999, p. 19.
- (2) 'Chicha' is een typische drank van indiaanse gemeenschappen uit de Andeslanden. Het wordt bereid op basis van gefermenteerde maïs ('jora').
- (3) E. GALEANO, *Las venas abiertas de América Latina*, Mexico City: Siglo XXI Editores s.a., 1988, p. 242.
- (4) De AFL en de Congress of Industrial Organizations (CIO) werden in 1955 gefusioneerd.
- (5) B. BENASSAR. Les organisations syndicales régionales en Amérique latine. In: J. SAGNES (red.), *Histoire du syndicalisme dans le monde. Des origines à nos jours*, Toulouse: Editions Privat, 1994, p. 525; A. CAREW. Towards a Free Trade Union Centre: The International Confederation of Free Trade Unions (1949-1972). In: M. VAN DER LINDEN (ed.), *The International Confederation of Free Trade Unions*, Bern: Peter Lang AG, 2000, p. 315; R. GLUMBRELL-McCORMICK, Facing New Challenges: The International Confederation of Free Trade Unions (1972-1990s). In: M. VAN DER LINDEN (ed.), *The International Confederation [...]*, pp. 449-450; M. VAN DER LINDEN, Conclusion: The Past and the Future of International Trade Unionism. In: M. VAN DER LINDEN, *The Internationale Confederation [...]*, pp. 530-531.
- (6) H. A. SPALDING, US Labour Intervention in Latin America: The Case of the American Institute for Free Labour Development. In: R. SOUTHWALL (ed.), *Trade Unions and the New Industrialisation of the Third World*, Londen: Zed Books, 1988, p. 267; O. A. MOLINA GARCIA, *El Sindicato Interamericano. 50 Años (1951-2001) de su acción social y política. ORIT/CIOSL*, Caracas: Editorial Texto, 2001, p. 162.
- (7) E. M. KASSALOW, *Trade Unions and Industrial Relations: An International Comparison*, New York: Random House, 1969, pp. 9-10; M. REGINI, Sindicalismo. In: N. BOBBIO en N. MATTEUCCI (eds.), *Diccionario de política*, Madrid: Siglo XXI de España Editores, S.A., 2e editie, 1983, pp. 1498-1500.
- (8) Voor de oorlog werden voornamelijk indiaanse en 'mestizo'-boeren en arbeiders gemobiliseerd.
- (9) Deze revolutie werd genoemd naar de leidende partij, de 'Movimiento Nacionalista Revolucionario', opgericht in 1941. De MNR bleef aan de macht van 1952 tot 1964 toen generaal René Barrientos een staatsgreep pleegde.
- (10) In beide landen maken de indianen ook een belangrijk deel uit van de bevolking.
- (11) G. LORA, *A history of the Bolivian Labour Movement 1848-1971*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977, p. 277.
- (12) L. WHITEHEAD, Bolivia since 1930. In: L. BETHELL (ed.), *The Cambridge History of Latin America*, Cambridge: Cambridge University Press, vol. VIII, 1991, p. 548.
- (13) R. J. ALEXANDER, *Organized Labor in Latin America*, New York: The Free Press, 1965, pp. 107-109; H. BIJ DE WEG, *De revolutionaire geschiedenis van Bolivia. Politieke, sociale en economische ontwikkelingen sinds 1935*. s.l., 1979, p. 110; J. DUNKERLEY, *Rebellion in the Yains. Political Struggle in Bolivia 1952-1982*, Londen: Verso Editions, 1984, p. 86; J. PONCE, e.a. *Breve historia del sindicalismo boliviano*, La Paz: Instituto boliviano de estudio y acción social, 1968, pp. 87-89.
- (14) Lechín Oquendo, Juan [lemma]. In: P. GUNSON, e.a. *The Dictionary of Contemporary Politics of South America*, Londen: Routledge, 1989, p. 158; J. PIMENTEL CASTILLO, *Problemas del Sindicalismo*, La Paz: Ediciones Gráficas E.G., 2000, pp. 128-131.

- (15) Bolivians expel Czech diplomats and sever ties. In: *The New York Times*, 01.11.1964.
- (16) *Complemento de información periodística, por Heriberto Berganza* (ORIT-vertegenwoordiger in Bolivia), 1 juni 1964, ICFTU-archieff, map 5362; El significado revolucionario de la victoria popular de ayer. In: *La Nación*, La Paz, 01.06.1964; El pueblo se ha pronunciado por el respeto a la constitución. In: *La Nación*, La Paz, 01.06.1964.
- (17) G. LORA, *A history of the Bolivian [...]*, pp. 327-328; J. PONCE, e.a. *Breve historia del sindicalismo [...]*, p. 109.
- (18) *Declaración de prensa del secretario general de la ORIT, Arturo Jáuregui Hurtado, sobre la crisis política de Bolivia*. México, 9 november 1964.
- (19) Heriberto Berganza aan Arturo Jáuregui (ORIT-secretaris-generaal), d.d. 5 november 1964, p. 1-5, ICFTU-archieff, map 5362.
- (20) *Evaluación del movimiento sindical boliviano con los últimos acontecimientos, por Rómulo Alba*, januari 1965, p. 2, ICFTU-archieff, map 5362.
- (21) Telegram van AFL-CIO aan generaal Barrientos, d.d. 20 november 1964; telegram van Omer Becu (ICFTU-secretaris-generaal) aan generaal Barrientos, d.d. 21 november 1964, ICFTU-archieff, map 5360; *Informe nr 16/64 referente a Bolivia, por Heriberto Berganza*, 22 november 1964, p. 2, ICFTU-archieff, map 5362; *Plan de trabajo intensivo para Bolivia. Periodo: enero a diciembre 1965, por Heriberto Berganza*, 12 december 1964, ICFTU-archieff, map 5362; Sindicats non représentés dans la junte militaire de Bolivie. In: *La Cité*, 06.11.1964.
- (22) Confederación de Trabajadores Ferroviarios, Ramas Anexas y Transportes Aéreos de Bolivia aan majoor Samuel Gallardo (minister van Arbeid en Sociale Zekerheid van de Boliviaanse militaire junta), d.d. 6 november 1964, pp. 1-2, ICFTU-archieff, map 5362.
- (23) *Informe ORIT nr. 3/65 referente a Bolivia, por Rómulo Alba*, 26 januari 1965, p. 1, ICFTU-archieff, map 5362.
- (24) H. BIJ DE WEG, *De revolutionaire geschiedenis [...]*, pp. 198-199; J. DUNKERLEY, *Rebellion in the Veins [...]*, pp. 123-124; E. GALENANO, *Las venas abiertas [...]*, p. 247; L. WHITEHEAD, *Bolivia [...]*, p. 558; O. CAPRILES, e.a. *Dramático relato del "mayo sangriento" de 1965 en Bolivia. Informe y denuncia de los Dirigentes de la Central Obrera Boliviana, en el exilio argentino, a la opinión pública internacional*. Sierra de la Ventana, juli 1965, p. 7, ICFTU-archieff, map 5360.
- (25) G. LORA, *A history of the Bolivian [...]*, pp. 344-345; J. PONCE, e.a. *Breve historia del sindicalismo [...]*, p. 113; *ORIT: reunión del Consejo Ejecutivo. Punto 12: Análisis de la situación política en áreas críticas*, Lima, 10-14 maart 1966, ICFTU-archieff, map 4990; Omer Becu aan Arturo Jáuregui, d.d. 4 april 1966; Raul Valdivia (administratief directeur van de ORIT) aan Alfred Braunthal (adjunct secretaris-generaal van de ICFTU), d.d. 19 mei 1966, ICFTU-archieff, map 4990.
- (26) L. WHITEHEAD, *Bolivia [...]*, p. 560.
- (27) *Informes de actividades del mes de octubre 1967 y febrero 1968, por Florentín Esteban* (ORIT-vertegenwoordiger in Bolivia), (februari 1968), ICFTU-archieff, map 5363.
- (28) L. WHITEHEAD, *Bolivia [...]*, p. 559.
- (29) *Report on Labour Affairs, Bolivia, 1952, by J.G. Lomax, Her Majesty's Ambassador, s.l.*, 15 juni 1953, p. 4, ICFTU-archieff, map 5359.
- (30) Interview met María Carmen Leunda, Americas Desk van de ICFTU, door Magaly Rodríguez, 08.05.2001.
- (31) M. VAN DER LINDEN, *Conclusion [...]*, p. 539.